

БІБЛІЗМИ ЯК СТИЛІСТИЧНІ МАРКЕРИ ПОЕТИЧНОГО ДИСКУРСУ ЮРІЯ ІЗДРИКА (на матеріалі збірки «Календар любові»)

Розглянуто сутність поняття біблізму, описано особливості типології біблізмів, а також досліджено семантико-стилістичні та функціональні особливості біблізмів як стилістичних маркерів поетичного дискурсу Юрія Іздрика (на матеріалі збірки «Календар любові»).

Ключові слова: поетичний дискурс, біблізм, типологія біблізмів, прецедентні імена, однокомпонентні лексичні одиниці біблійного походження, двокомпонентні біблізми, біблізми-цитати та ремінісценції.

Одним із провідних напрямків сучасних лінгвістичних досліджень є вивчення мовних засобів як носіїв суспільно вагомий духовно-культурної інформації. Основою формування духовного образу світу, загальнолюдської системи норм і цінностей є християнська мораль, джерелом якої є Біблія. Поетичний дискурс ХХІ століття активно послуговується біблійними висловами для формування особливого художньо-естетичного смислового навантаження, відображення рівня духовності та підтвердження індивідуально-авторської життєвої позиції.

У сучасній українській лінгвістиці біблізми як мовні засоби досліджувалися багатьма вченими. Так, до питання характеристики семантико-стилістичного аспекту конфесійної лексики загалом зверталася Ю. І. Браїлко [3]. Специфіку семантики та структури біблізмів досліджували А. П. Коваль [7], В. Г. Гак [4]. Ряд дослідників присвятили свої праці вивченню особливостей функціонування біблізмів в індивідуально-авторських стилях українських письменників (С. К. Богдан [2], Н. Г. Майборода [9]). Питанням лексикографічного опрацювання церковно-релігійної лексики займалася А. А. Ковтун [8].

Хоча деякі аспекти сутності та функціонування біблізмів уже були досліджені сучасними лінгвістами, однак досі не розроблено єдиної загальновизнаної класифікації цих лексем. Також не дослідженими залишаються питання щодо семантико-стилістичних і функціональних особливостей вживання біблізмів в ідіолекті сучасних українських письменників. Ці фактори і зумовили актуальність обраної теми.

Метою статті є з'ясування структурних і семантико-стилістичних особливостей біблізмів у поетичному дискурсі Юрія Іздрика (на матеріалі збірки віршів «Календар любові»).

Біблізмами називають біблійні слова або вирази, що ввійшли у загальнонародну мову [10]. Їх основними ознаками є «постійна відтворюва-

ність, здатність залишатися в культурній пам'яті народу, а також пізнавальна, емоційна та духовна цінність як для окремих особистостей, так і для національних спільнот» [9]. Дослідники класифікують біблізми за кількома критеріями. Так, В. Г. Гак пропонує два критерії для класифікації: 1) за ступенем їхнього зв'язку з Біблією: а) первинні біблізми, які безпосередньо відображають біблійний текст або ситуацію; б) вторинні біблійні фразеологізми, які лише віддалено пов'язані з текстом Біблії; в) безпосередні, які належать безпосередньо до Біблії; г) опосередковані, до яких належать запозичення з інших мов; 2) за семантикою: а) біблізми, що мають пряме значення; б) біблізми з переносним значенням [4]. С. К. Богдан пропонує класифікацію біблізмів за їх структурною організацією: 1) «біблізми, еквівалентні предикативній одиниці (утворені за моделлю речення, що має незамкнену структуру); 2) біблізми непередикативної структури (співвіднесені зі словосполученням, основу яких становлять одиниці різних граматичних класів); 3) біблізми-слова» [2, с. 19].

Основною функцією біблізмів є підкреслення урочистості, піднесеності оповіді, створення патетики мовлення. У поетичному дискурсі як когнітивно-комунікативному утворенні, «що виникає в акті читання як подія зустрічі певного поетичного тексту й читацької свідомості» [1], ці мовні засоби використовують також і як засоби відображення сатиричного або іронічного ставлення автора до повідомлюваного, створення сарказму та гротеску. Своєрідність поетичного дискурсу Юрія Іздрика полягає в оригінальній індивідуально-авторській інтерпретації дійсності, сприйняття світу і себе в ньому, що есплікується насамперед мовними засобами біблійного походження. Юрій Іздрик розширює межі функціонального використання біблізмів, застосовуючи їх передусім для автохарактеристики. Причому, за допомогою цих маркерів поет характеризує як душевні хвилювання, інтимні почуття ліричного героя, відображає його ставлення до об'єкта захоплення, так і оцінює сучасні йому суспільні реалії.

Основними способами введення біблізмів у поетичний дискурс Юрія Іздрика є однокомпонентні, двокомпонентні біблізми та багатокомпонентні біблійні цитати і ремінісценції.

Однокомпонентні лексичні одиниці біблійного походження репрезентовані біблійними власними назвами (теонімами, агонімами, топонімами), а також прецедентними найменуваннями

жанрів Святого Письма та релігійних артефактів.

Значну частину біблізмів, зафіксованих у поетичному дискурсі Юрія Іздрика, становлять оніми, серед яких варто виокремити теоніми (*Бог, Господь*) та агіоніми (*Богородиця, Ісус Христос*). Семантична парадигма біблізму *Бог (Господь)* у поетичній мові Юрія Іздрика розкривається шляхом набування таких значеннєвих характеристик: 1) Бог як верховна всевладна духовна субстанція; надприродна або надлюдська істота, що керує світом: *а отже ніщо вже нічого не значить / і все що насправді буде забуте / а все ілюзорне стане психозом / чи психозом де всі посліпи / відділи ж боже знову якщо ти щось можеш / темінь – до темряви / світло – до світла* [5, с. 97]; *помолися за мене своєму богу / помолися за мене кому-небудь – / обриваються прірвою всі дороги / і на пил розпадається власна суть* [5, с. 12]; 2) Бог як душа людини, її внутрішній світ, певна система життєвих цінностей і вподобань: *не прошу я прощення а тільки молюся про милість / не кричу до небес «елі! елі! лама савахтані?» / не тому що господь у мені аж такий непомильний* [5, с. 100]; 3) звичайна людина як Бог: *І ти, все це пристойний молодий бог, / починаєш, як і годиться, усе відпочатку: / створюєш небо-землю, заводиш блог, / купуєш кеди, замовляєш родову печатку* [5, с. 77]. Біблізм *Бог* також є продуктивним засобом створення експресивності авторської оповіді, репрезентує зіткнення світлих і темних сил у душі ліричного героя в формі антитези: *та все підміняє лукава пам'ять / і все підминає облудна гордість ... / і білий альбом записаний богом / на чорний вініл запоротий чортом* [5, с. 56]. Патетика мовлення, піднесеність створюється в аналізованому контексті й за допомогою похідного прикметника *Божий*: *Божа думка (я – лиш найменший непомітний / відголос божої думки* [5, с. 106]), *Божа лампада (коли повертається ніч білий світ горить ніби вогник у Божій лампаді* [5, с. 35]), *Божі комахи (всі ми – комахи божі / прагнемо повернення в сад* [5, с. 133]).

Біблійний агіонім *Богородиця* в аналізованому контексті виступає символічним засобом увиразнення почуттів ліричного героя, відтворення через мотив страждання Богородиці семантики його розчарування та безпорадності: *богородице діво пощо це все? / ти ж усе відпочатку знала / що не ангел вістку благу несе / і що господу всього замало / мало болю і смерті і просто дурниць / мало бруду абсурду крові / і що скільки не падай додолу ниць / все повториться знову і знову* [5, с. 104]; *богородице в радості ти чи в журбі? / маєш благість обіцяну може? / помолися ж нас хоч сама собі / хай це нам вже і не допоможе* [5, с. 104].

Біблійні власні назви, такі як *Ной, Яків, Хома*, в аналізованому контексті вжито насамперед зі стилістично-інформативною та образною метою. Наприклад: *тож збираю себе по частинах немов конструктор я / і скликаю мов ной всі наявні яні та іні / і ковчезом гребу крізь завали ілюзій муторних / не лишаючи сліду в пісках і не відкидаючи тіні* [5, с.100]. Біблійні імена є продуктивним джерелом творення індивідуально-авторської аксіологічної шкали для характеристики особистісних якостей ліричного героя. Зокрема, біблійний онім *Хома*, що характеризується символічним значенням недовіри, недовірливої людини, формує негативний полюс такої шкали разом із історіонімом *Брут* як символом нерішучості, підступності, зради: *бо молитва моя беззмістовна проте нелукава / я вже майже хома хоч можливо не зовсім ще брут* [5, с. 9]. При чому, полюс негативної оцінки в цій порівняльній шкалі репрезентовано слабкою та сильною позицією вияву, що сукупно формують індивідуально-авторську негативно оцінену антитезу: *Хома – Брут*.

Серед біблійних імен Ю.Іздрик вживає й біблійні топоніми. Наприклад, *Назарет* – географічна назва міста, у якому провів своє дитинство Ісус Христос (за Євангеліями від Луки та Матвія). В аналізованому індивідуально-авторському поетичному дискурсі позитивна інтерлінгвальна конотація цього біблізму змінюється на несхвальну в сполученні слів *немає новин з назарета*, надаючи біблізму якості репрезентанта внутрішнього світу і почуттів ліричного героя: *бо наразі лиш – сором біда й безнадія мов пошесть / вресити все як завжди – і немає новин з назарета* [5, с. 25].

Прецедентні найменування жанрів Святого Письма репрезентовані біблізмами *молитва, псалми, заповіт*, які виступають насамперед стилістично-інформативними засобами: *всі химери – в тобі: і хвороби і війни / всі багатства – твої: і любов і молитва і лінь* [5, с. 51]; *бо молитва моя беззмістовна проте нелукава* [5, с. 9]. Стилістичний потенціал біблізму *молитва* максимально розкривається в індивідуально-авторських метафорах: *і гільзи летять з кулеметних молитв і падають ангели збиті тобою* [5, с. 35]; *бо ж ніхто не питав чи воно тобі треба – / народили назвали сказали: живи / і на жодну з молитв не озвалося небо / й розчинились в мовчанні твої молитви* [5, с. 39].

Назва другої частини Біблії слугує джерелом творення біблізму, що експлікує авторську позитивну оцінку світлого майбутнього: *коли повертається ніч білий світ горить ніби вогник у Божій лампаді / і тихо щебечуть птахи заповіт на голих гілках нерозквітлого саду* [5, с. 35].

Однак, у ряді випадків цей біблійнізм набуває додаткового значення відтінку «нові правила життя», зокрема, виступаючи джерелом творення індивідуально-авторської метафори: *хоч трохи шкода / що ти дивився в світ / чужим / не своїм / поглядом / і наших **анексій новий заповіт** / чекає на тебе / з подивом* [5, с. 123].

До лексем на позначення біблійних артефактів, зафіксованих у мові поетичної збірки «Календар любові» Юрія Іздрика, належать бібліїзми *ковчег, хрест, плащаниця*. Найчастотнішим в авторському використанні є бібліїзм *хрест*, який у контексті набуває символічного значення, спрямованого на характеристику духовних і тілесних страждань ліричного героя: *він створив собі світ для жорстоких розваг – / примхи бога важкі і похмурі / от уже й **плащаниця** – кривавий стяг / от і **хрест** – монумент тортурам* [5, с. 104]. Аналізована лексема набуває ознак номінативно-семіотичної алюзії, вказуючи на біблійну оповідь про смерть Ісуса на хресті: *то поки ще світло по венах пливе / іди і живи і люби живе / хай **смерть на хресті** та хоч трохи не буде даремне* [5, с. 101].

Значну групу бібліїзмів, зафіксованих у поетичному дискурсі Юрія Іздрика, становлять двокомпонентні сполуки біблійного походження: *земля обітована, вість блага, кара небесна, камінь наріжний, всесвітній потоп, мовчання ягнят, драбина Якова*. Такі бібліїзми репрезентовані переважно іменниковими конструкціями антропоцентричного спрямування. Вони характеризують внутрішній світ ліричного героя, особливості сприймання ним навколишнього світу, виконуючи насамперед функцію відтворення системи світоглядних орієнтирів ліричного героя: *від тріумфу віри / і тріумфу волі / в спектральному колі / лишається поле / холодне і голе / і паростки кволі / незнаного болю // на весну вони розростуться й розквітнуть / мов **кара небесна** мов бісові діти* [5, с. 40]. У поетичному дискурсі Юрія Іздрика двокомпонентні бібліїзми є і засобами створення іронії, специфічними ознаками якої є «суб'єктивізм, двоплановість вираження (зовнішнє ствердження, внутрішнє заперечення і кінцеве ствердження); здатність до двоспрямованості: на об'єкт і на себе» [6, с. 202]. В аналізованому контексті іронічний ефект досягається шляхом зіставлення бібліїзму *обітована земля* зі стилістичним відтінком піднесеності, урочистості та бібліїзму *всесвітній потоп* як іронічної гіперболи: *... на кораблику тому – коротке твоє ім'я / ну а море безкрає – готуй запасні вітрила / тут лежала колись **обітована наша земля** / та в сусідів згори був **всесвітній потоп** і – змило / тож тепер – тільки хвилі* [5, с. 60]. Особливий експресивний ефект виникає при одночасній актуалізації кількох двокомпонентних бібліїзмів,

сукупне використання яких експлікує негативно оцінене значення та створює саркастичний відтінок мовлення: ***благовіщення** знято з програми як дезінформація / **вість блага** потонула у жовтих водах річища / бо у вересках й криках нема півтонів інтонацій / бо **мовчання ягнят** безпробудне неначе ніч іще* [5, с. 100].

У поетичному дискурсі Юрія Іздрика найпродуктивнішими є багатокомпонентні бібліїзми-цитати та ремінісценції. Бібліїзми-цитати подано переважно в лапках. Наприклад, біблійний крилатий вислів *Не судить і не судимі будете* (Євангелія від Матвія гл. 7, ст. 1-2) репрезентоване в усученій формі з метою підкреслення індивідуально-авторських життєвих прерогатив і поведінкових норм: *від безумства чужого рятуюсь я вкрай безрозсудно / «**не судить**» було сказано **кимось** – от я й не суджу* [5, с. 9]. В авторському контексті бібліїзми-цитати набувають форми перифрастичних конструкцій. Так, бібліїзм *смертю смерть поправ* ужито як перифразу-метонімію, сформованого на основі перенесення певних дій об'єкта в його найменування: *а той хто «**смертю смерть поправ**» / на все поставив і все програв / бо слідом за смертю ідуть лише інші смерті* [5, с. 101].

Найбільш частотну групу бібліїзмів становлять авторські ремінісценції біблійного походження. Такі бібліїзми характеризуються переважно особистісно орієнтованою експресивністю, що реалізується шляхом авторської трансформації біблійних висловлювань. Основними способами такої індивідуально-авторської трансформації є: а) заміна одного лексичного компонента біблійного висловлювання: *хай буде як буде **хай збудеться воля моя** / на тихе іскріння і ніжність цілком не зужиту / і на амнезію де зникнемо ти і я / де будемо разом і довго і гарно жити* [5, с. 87]; б) зміна у розташуванні компонентів біблійного висловлювання: *було слово **спочатку** якого ніхто не почув / і скрижали й закон якому ніхто не повірив* [5, с. 7]; в) розширення біблійного висловлювання додатковими лексичними компонентами: *ніч – початок всього коли там лише дух над пустелями / **сотвори собі небо і землю й себе сотвори** – / оживеш і прокинешся вдома у власній постелі / і відновиться день і співатиме сонце згори* [5, с. 20]; г) вилучення компонентів біблійного висловлювання: *лиш не бійся нічого бо в страху обличчя подвійне / **хай святиться ім'я твоє...** / і **ізбави нас .. / амінь*** [5, с. 51]; *бита семантика диких буднів / паніку **сіє і пожинає** / знову минуле стає майбутнім / від урожаю до урожаю* [5, с. 45]; г) авторська інтерпретація загального образу біблійного висловлювання: *і проповідую щось на івриті / і проклинаю когось на англій / **п'ятьма хлібами всі будуть ситі** / і буде врешті веселий фініш* [5, с. 113].

Отже, біблізми є продуктивними стилістичними маркерами поетичного дискурсу Юрія Іздрика, спрямованими відповідно до тематики збірки «Календар любові» на сферу людських думок і почуттів. Однокомпонентні, двокомпонентні та багатокомпонентні біблізми використано як зі стилістично-інформативною метою, так і для створення відтінку піднесеності, реалізації іронічного та саркастичного смислів.

Перспективність подальших досліджень полягає як у з'ясуванні потенційних семантико-стилістичних характеристик біблізмів, так і у виявленні особливостей ідіолекту Юрія Іздрика.

Література

1. Акішина М. О. Метабола у поетичному дискурсі [Електронний ресурс] / М. О. Акішина. – Херсон, 2013. – Режим доступу: <http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/...pdf>.
2. Богдан С. К. Біблізми в системі епістолярного автопортретування Лесі Українки / С. К. Богдан // Волинь філологічна: текст і контекст. Лінгво-стилістика. – 2014. – Вип. № 17. – С. 15 – 36.
3. Браїлко Ю. І. Конфесійна лексика у творчості українських поетів 60-80-х років ХХ ст.: семантико-стилістичний аспект : автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / Юлія Іванівна Браїлко. – К., 2005. – 20 с.
4. Гак В. Г. Фразеологія, образність и культура : сб. статей / В. Г. Гак. – М. : Русский язык, 2000. – 210 с.
5. Іздрик Юрій. Календар любові / Юрій Іздрик. – Львів, 2015. – 432 с.
6. Калита О. М. Засоби іронії в малій прозі (кінець ХХ – початок ХХІ століття) : монографія. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. – 238 с.
7. Коваль А. П. Спочатку було Слово: крилаті вислови біблійного походження в українській мові / А. П. Коваль. – К. : Либідь, 2001. – 312 с.
8. Ковтун А. А. Лексикографічне опрацювання церковно-релігійної лексики в сучасній українській мові / А. А. Ковтун // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2014. – Вип. 4. – С. 191 – 199.
9. Майборода Н. Г. Стилістичні функції біблізмів у творчості Дмитра Яворницького / Дослідження з лексикології і граматики української мови : збірник наук. праць [Електронний ресурс] / [за ред. Попової І. С.] – Дніпропетровськ, 2012 – 2015. – Режим доступу : <http://ukrmova.com.ua/zmist-zhurnalu/vipusk-12/stilistichnifunkci%D1%97-bible%D1%97zmivu-tvorchosti-dmitra-yavornickogo/>
10. Шевченківська енциклопедія / [гол. редкол. М. Г. Жулинський; редкол. М. П. Бондар, О. В. Боронь, С. А. Гальченко та ін.] : в 6-ти томах [Електронний ресурс]. – К., 2012 – 2015. – 5441 с. Т. 1 : А – В [Електронний ресурс] / [ред. тому В. Л. Смілянська]. – К., 2012. – 742 с. – Режим доступу : <http://www.shevcheycl.kiev.ua/statt-pro-literaturnu-ta-malyarsku-tvorchst/100-bbleyizmi.html>

Рассмотрена сущность понятия «библейзм», описаны особенности типологии библейзмов, а также исследованы семантико-стилистические и функциональные особенности библейзмов как стилистических маркеров поэтического дискурса Юрия Издрика (на материале сборника «Календарь любви»).

Ключевые слова: поэтический дискурс, библейзм, типология библейзмов, прецедентные имена, однокомпонентные лексические единицы библейского происхождения, двухкомпонентные библейзмы, библейзмы-цитаты и реминисценции.

In the article the essence of biblical concepts is studied, the features of biblesisms typology are depicted, besides the semantic and stylistic features of biblesisms are investigated. They were reflected as stylistic markers of Yuri Izdryk poetic discourse (based on the miscellanea «Calendar of love»).

Key words: poetic discourse, biblesisms, typology of biblesisms, precedent names, one-component lexical units of biblical origin, two-component biblesisms, biblesisms-quotes and reminiscences.